

SAKKTÁBLA — CSAK KÉT FIGURÁVAL?

Dobai Péter: *Sakktábla, két figurával*, Szépirodalmi, Budapest, 1978,

„Vajon mit fognak beszélni egykor a mai Budapestről? A katonákról, a tábornokokról, a színésznőkről, divatos írókról, Tisza grófról és a háború legendás hőseiről? De jó volna ötven év múlva sírbolt-szagú szalonkabátban sétálni az Andrássy-úton!” Ezzel a felsóhajtással zárja Krúdy a *Pest 1916* című filléres könyvecske egyik írását. A Krúdy kérdésére adott egyik lehetséges választ Dobai legújabb novellás kötetének *Hazám a városban* c. ciklusa adja meg, melyben hét budapesti köztér személyes, emlékező, Csáthot, Krúdyt idéző leírását kísérli meg. Kár, hogy az a gazdag asszociációs bázist rejtő irodalmi hagyomány, amelyre Pest és Buda leírásaiban támaszkodni lehet csupán néhány ilyen idézetnyom formájában szivárgott e ciklus írásai.

A Krúdy-nyomok a kötet másik felét képező novellákban is felsejlenek helyenként, de meglehetősen erőtllenül, elhalványulva, s a prózai szövegek nagy része sajnos nem emelkedik ki a középszerű átlagtermésből. Ezt természetesen egy sor más tényező is befolyásolja. Dobai, egy kiemelkedő regény, a *Csontmolnárok* és egy markáns verses kötet, a *Kilovaglás egy őszi erdőből* szerzője, mintha alábecsülné a novella műfajt, mentesíti novelláit minden jellegzetes feszültségtől, minden mérész és határozott novástól, amely a középpontba állított élethelyzetet, emberi viszonyulatot a maga összetettségében villantaná fel. A kiinduló szituációk is erőtlének és sematikusak, melyekből a novellák nem bonthatnak ki sem konfliktust, sem egy-egy emberi alak, sorsa sziluettjét. Mindezek természetesen hagyományos novella tényezők, melyekre a short story felé hajló írások nem is alapoznak, de a kötet prózai írásainak túlnyomó része hagyományos elemekre épül, s annál szembeű-nőbb, hogy ezekből is elemekből is alig használ fel valamit. Dobai sztereotíp formulákat, novellavázakat, eljárásokat és kellékeket dolgozott ki magának: ezeknek variálásával alakítja szövegeit, s ebből ered egyhangúságuk, változatosságot és fordulatokat nélkülöző jellegük. Sztereotíp és visszatérő helyzetei a véletlen találkozások (*Tankolás, Platánok és hálatáblák, Emlék, Párhaj, tükörben, Hétfő, mézszárszék*), a történet helyszíne rendszerint az országút, az autópálya, amely szinte minden szövegben felbukkan. Volvók, Mercedeszek, Opel Rekordok suhannak ezeken az autópályákon, az egzotikus nevű hősök (Hortenzia, Médi, Janka, Betti, Annamária, Andrea) rendszerint Booth's gint, tonicot, whiskeyt, baccardit, vodkát, pezsgőt isznak.

Az *Emlék* hőse úgy tűnik, korlátlan lehetőségekkel rendelkezik és teljesen szabadon választhat: „sétál egyet, száguld az országúton, vidékre utazik, megismerkedik egy lánnyal vagy felhív telefonon egy elvált asszonyt, valamelyik régen látott barátnőjét, akit meglátogat, és való-

*színi*leg nála marad másnap reggelig, délig...” stb. — tetszés szerint. Mindezekre a mozzanatokra talán fel sem figyelniük, ha előfordulásuk nem lenne rendszeres. Mechanikus ábrázolásmód és igénytelenség rejlik e vonások mögött, mivel a szerző sem a hagyományos novella lehetőségeit nem meríti ki, sem új formák próbálgatására nem tesz kísérletet. A kötetnek az a néhány darabja, amely lemond a történetről, és az ismétlődő és elhasznált kellékekről, merőben más elbeszélői minőségeket valósít meg.

A *Háló* és a *Hírek* c. rövidtörténetek lényegesen több gondolati elemet tartalmaznak, felszabadultabban lélegzenek, mint az imént idézetek. A *Hírek* Prea-asszociáció új dimenziót kölcsönöznek a szövegnek, míg a *Háló* nyelvileg is felfrissül általa, hogy következetesen kitart a központi motívum variálása mellett. A háló képének új meg új definiálása más jellegű ismétlést eredményez, mint a hagyományos és mechanikus motívum váltogatások, melyekről már szóltunk. E két prózai szöveg nem is számít arra, hogy kötött, poénra és fordulatra alapozó novella legyen, hanem fluid, áttetsző prózai gondolatfutamként realizálódik.

A *Tető* c. történetet az különbözteti meg a sablonos novelláktól, hogy az alapszituáció, amely önmagában is eredeti, egy irracionális mozzanatban, lépésben folytatódik. A tízeleteres épület tetejére menekült Kubinyi napokig látszövön kémleli a várost, elmélkedik a városról, nem hagyja magát meggyőzni arról, hogy vállalkozása értelmetlen, míg végül leugrik a tetőről. „Egy láthatatlan kapuban álltak, amelynek küszöbén az előbb még valaki állt, aztán átlépte.” A történet záróképeiben olyan szimbólumot látunk, amely a kötet legtöbb írásából hiányzik. Dobai regényeinek és verseinek perspektívájából ez az értékes művet a közép-szerűtől elválasztó küszöb lehetne, amelyen a novellák esetében csak ritkán tud átlépni. Ezért nem aknázza ki jó meglátásait és észrevételeit sem. Első novellás kötetéhez hasonlóan e másodikban is leggyakrabban a küszöbön innen marad, a küszöböt nem lépi át. A *Szélfelőli céltalanságban* olvassuk: „Ütszélén elpusztulni . . . ez az a sötét kultusz, amit ez a nemzedék hozott.” Rendkívül fontos megállapítás ez, amelynek akár elemző, akár giccsből és pátosztól mentes megragadása feltétlenül jobb novellákat hívhatna életre, mint a jelenlegiek, melyekben az „autópályákon való száguldásnak”, az ivásnak, a váratlan szexuális aktusoknak legalább olyan funkciót kellene betölteniük Dobai szerint, mint Kerouack regényeiben vagy az amerikai James Dean-filmekben. Húsz évvel *Az országúton* megjelenése után azonban ezek az elemek már nem válhatnak ki hatást, s általuk nem szimbolizálható a mai nemzedék életérzése, sorshelyzete, perspektívája. A teljes mértékben jó meglátás prózai megvalósításához át kell lépni a küszöböt, amely új szimbólumok, új képek felfedéséhez segítheti a prózaírókat.

THOMKA Beáta